Broedvogels van Rottige Meente en Brandemeer in 2022

Romke Kleefstra
& Klaas Jager

Sovon-rapport 2023/10

Sovon

Broedvogels van Rottige Meente en Brandemeer in 2022

Romke Kleefstra & Klaas Jager

Sovon-rapport 2023/10
Dit rapport is samengesteld in opdracht van Staatsbosbeheer

Colofon

© Sovon Vogelonderzoek Nederland 2023

Dit rapport is samengesteld in opdracht van Staatsbosbeheer.

Wijze van citeren: Kleefstra R. & Jager K. 2022. Broedvogels van Rottige Meente en Brandemeer in 2022. Sovon-rapport 2023/10. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Foto's omslag: petgat in zuidelijke deel Rottige Meente (20 april 2022, Romke Kleefstra), Kleine Bonte Specht (Bakkum, 2 maart 2022, Hans Schekkerman), Ronde Zonnedauw in Rottige Meente (25 juni 2022, Romke Kleefstra)
Opmaak: Laura Hondshorst, Sovon Vogelonderzoek Nederland
ISSN-nummer: 2212 5027

Sovon Vogelonderzoek Nederland
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen

e-mail: info@sovon.nl
website: www.sovon.nl

Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Sovon en/of opdrachtgever.

Inhoud

Samenvatting 3

1. Inleiding 5

2. Beschrijving van het gebied 6

3. Werkwijze 7
   3.1. Methode & veldwerk 7
   3.2. Interpretatie en verwerking van de gegevens 8
   3.3. Weers- en andere omstandigheden 8
   3.4. Afwijkingen/foutendiscussie 8

4. Resultaten 10
   4.1. SNL-beheertypen 12
   4.2. Vergelijking met eerdere karteringen 14
   4.3. Soortbesprekingen 18

5. Evaluatie 20

6. Literatuur 21

Bijlage 1. Soortkaarten inventarisatie 2022 22

Samenvatting

In 2022 inventariseerde Sovon Vogelonderzoek Nederland in opdracht van Staatsbosbeheer delen van de laagveenmoerassen Rottige Meente (274,0 ha) en Brandemeer (151,2 ha) op broedvogels. Hierbij zijn de meeste soorten gekarteerd, met uitzondering van enkele algemene. Er zijn vijf integrale bezoeken gebracht die vrijwel alle een uur voor zonsopgang aanvingen. Expliciete nachtbezoeken zijn niet gebracht, maar met de vroege start van de ochtendrondes op wisselende startpunten is er toch een redelijk beeld van nachtvogels is ontstaan. In de Rottige Meente nam het veldwerk 139 uur en 20 minuten in beslag, wat neerkomt op 30,5 minuten per hectare. In de Brandemeer ging het om 58 uur en 24 minuten, ofwel 23,2 minuten per hectare.

In de Rottige Meente werden in de geïnventariseerde gebiedsdelen 73 soorten broedvogels vastgesteld, waarvan er 64 integraal zijn gekarteerd. Algemene soorten als Winterkoning, Roodborst, Merel, Tjiftjaf, Fitis, Koolmees, Pimpelmees, Gaai en Vink waren aanwezig als broedvogel maar zijn niet geteld. Van de 64 gekarteerde soorten staan er 15 op de Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare soorten.
In de Brandemeer werden in de geïnventariseerde gebiedsdelen 60 soorten broedvogels vastgesteld, waarvan er 51 integraal zijn gekarteerd (excl. algemene soorten). Van de 51 gekarteerde soorten staan er 8 op de Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare soorten.

In beide gebieden doen veel soorten van rietlanden het goed, samenhangende met de uitbreiding van het areaal ondiep moeras met helofyten als gevolg van natuurontwikkeling. Die ontwikkeling lijkt in de Rottige Meente uitgesprokener dan in de Brandemeer. Ook tal van struweelvogels nemen toe als gevolg van een uitbreiding van struwelen en opslag van jong bos. Met name in de Rottige Meente laten soorten van ouder bos een toename zien in de rijkelijk aanwezige stukken moerasbos. Voormalige broedvogels als Tafeleend, Porseleinhoen, Grutto, Kokmeeuw en Ringmus zijn al jaren niet meer aanwezig, wat in de meeste gevallen aansluit op landelijke ontwikkelingen. Nieuwe broedvogels vestigen zich ook, zoals Grote Zilverreiger, Groene Specht, Cetti's Zanger en Roodborsttapuit. Weidevogels hebben met de moerasontwikkeling grotendeels plaats moeten maken; Wulp, Watersnip en Kievit komen nog in kleine aantallen tot broeden op gemaaide veenmosrietlanden.

Er kan veel veranderen in amper 10 jaar tijd. Links een slootje door gemaaid veenmosrietland in het zuidelijke deel van de Rottige Meente op 30 april 2013, rechts hetzelfde slootje, maar inmiddels met kano onbegaanbaar, op 30 maart 2022 (foto's: Romke Kleefstra).

1. Inleiding

In 2022 zijn in opdracht van Staatsbosbeheer delen van de laagveenmoerassen Rottige Meente (274,0 ha) en Brandemeer (151,2 ha) op broedvogels. De inventarisatie vond plaats in het kader van het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL), waarin onder andere het monitoren van broedvogels in een zesjarige cyclus wordt vereist en waarvan de resultaten worden gerapporteerd aan de betreffende provincie. Staatsbosbeheer gebruikt de gegevens tevens voor de beheerevaluaties.

Het veldwerk werd uitgevoerd door Romke Kleefstra (Rottige Meente) en Klaas Jager (Brandemeer), die beide de gebieden (meerdere malen) eerder op broedvogels karteerden. Contactpersonen bij Staatsbosbeheer waren Rik Huiskes (Adviseur monitoring), Emiel Beijk en Bennie Henstra (Boswachters ecologie). Vrijwilliger Theo Meijer droeg extra informatie aan over enkele broedvogels, Henk Ruiter verzorgt al jaren de kolonievogeltellingen, waarnaar in enkele soortbesprekingen verwezen wordt.

In dit rapport worden de resultaten van de karteringen gepresenteerd, waarbij de soorten volgens de systematiek van het International Ornithological Committee (IOC) gesorteerd staan.

Rottige Meente in het vroege voorjaar: gemaaid veenmosrietland met hoog water in de slootjes en opslag van berken, 29 maart 2022 (Romke Kleefstra)

2. Beschrijving van het gebied

Rottige Meente en Brandemeer liggen in het westelijke deel van de Zuid-Friese gemeente Weststellingwerf, rond de dorpen Oldelamer en Nijetrijne. Ze maken deel uit van een schakel van laagveenmoerassen die zich uitstrekt van Noordwest-Overijssel (Wieden en Weerribben) tot in Midden-Friesland (Oosterschar, De Deelen). De gebieden maken deel uit van de ecologische hoofdstructuur van Nederland en vormen tezamen een Habitatrichtlijngebied (Natura 2000).

Rottige Meente is het op één na grootste laagveenmoeras van Friesland (ca. 1165 ha), wat in de loop van de 19e en 20e eeuw ontstond door vervening. Het landschap van de Rottige Meente is zeer gevarieerd door uiteenlopende leeftijdsstadia van het moeras. Met name de noordzijde kenmerkt zich door opgaande, verouderende moerasbossen rond het riviertje Scheene, terwijl de zuidzijde een open karakter heeft met uitgestrekte veenmosrietlanden waar in de wintermaanden riet wordt gemaaid. Met name op de flanken van het gebied is in de afgelopen 25 jaar nieuw moeras ontwikkeld in voormalige weilanden. Dit zorgt voor jonge moerasstadia met een afwisseling van open water en flinke oppervlakten aan helofyten. Verspreid door de Rottige Meente is 274,0 ha op broedvogels onderzocht (figuur 1).

Brandemeer is een relatief jong natuurgebied van ca. 450 ha. Het bestaat uit een noordelijk deel, waarin de oorspronkelijk plas Brandemeer ligt, en een zuidelijk deel wat in beheer kwam bij Staatsbosbeheer vanaf de ruilverkaveling in de jaren zeventig. Sindsdien veranderde het gebied in een afwisseling van nieuw gegraven petgaten met open water, rietzomen en waterplantenvegetaties, rietlanden die grotendeels gemaaid worden in de wintermaanden en kruidenrijke graslanden. Tussen de petgaten liggen zetwallen. Deels worden deze jaarlijks gemaaid, waarmee ze openheid behouden, maar op veel zetwallen is sprake van een toenemende begroeiing met (wilgen)struweel en bosopslag (berk/els). In dit zuidelijke deel is in 2022 151,2 ha op broedvogels geïnventariseerd (figuur 1).

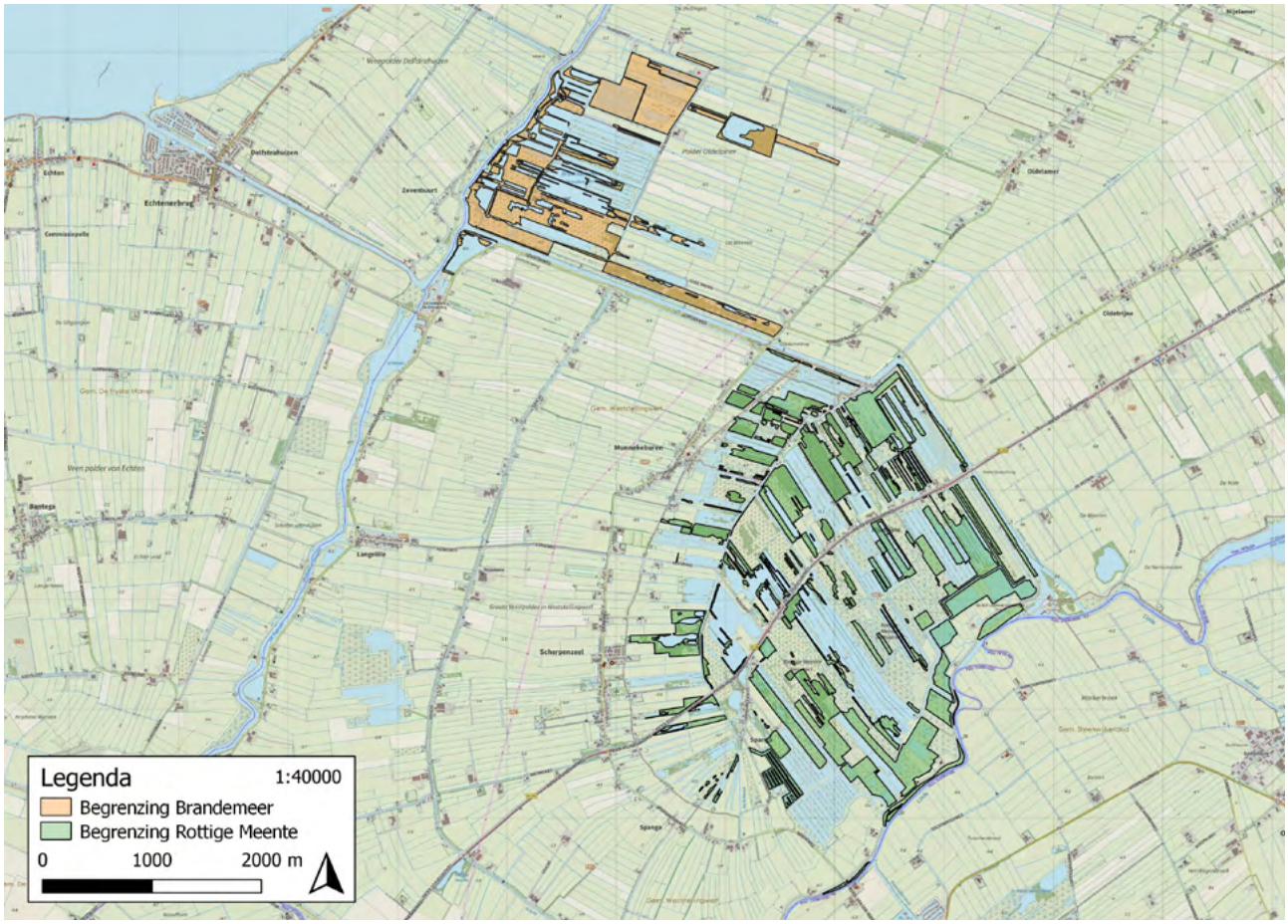

Figuur 1. Overzicht van de gekarteerde stukken in de Rottige Meente (274,0 ha) en Brandemeer (151,2 ha) in 2022.

3. Werkwijze

3.1. Methode & veldwerk

Bij het uitvoeren van het broedvogelonderzoek is de 'basiskarteringsmethode' toegepast, gebaseerd op de door Sovon ontwikkelde Broedvogel Monitoring Project-methode (Vergeer et al. 2016). Hierbij zijn de meeste aanwezige soorten gekarteerd, met uitzondering van de meest algemene (Winterkoning, Merel, Roodborst, Tjiftjaf, Fitis, Koolmees, Pimpelmees en Vink). De werkwijze was gericht op het registreren van zang, balts en overige waarnemingen, waarbij veel aandacht uitging naar uitsluitende (gelijktijdige) waarnemingen. Bij roofvogels en enkele andere soorten is extra moeite gestoken in het vinden van nesten om meer zekerheid omtrent broeden en broedlocatie te verkrijgen. Bij kolonievogels is zoveel mogelijk getracht alle bewoonde nesten te tellen. Als nesten uit het zicht zaten, werd het aantal aanwezige paren als aantal aangehouden.

In het hele gebied zijn vijf integrale bezoeken gebracht (tabel 1) die vrijwel alle voor zonsopgang aanvingen. Expliciete nachtbezoeken zijn niet gebracht, maar met de vroege start van de ochtendronden is er toch een redelijk beeld van nachtvogels als Roerdompen is ontstaan. Deze zijn daarom wel in de soortenlijsten en besprekingen opgenomen.

In de Rottige Meente nam het veldwerk 139 uur en 20 minuten in beslag, wat neerkomt op 30,5 minuten per hectare. In de Brandemeer ging het om 58 uur en 24 minuten, ofwel 23,2 minuten per hectare. In beide gevallen is dat een forse tijdsinvestering per hectare wat samenhangt met de versnipperde hectareverdeling, omdat een veel groter areaal doorkruist moest worden alle te karteren hectares te bestrijken, en omdat in de Rottige Meente buiten de te karteren hectares ook andere gebiedsdelen op broedvogels geïnspecteerd zijn.

Tabel 1. Bezoektijden aan het karteringsgebied in Rottige Meente en Brandemeer in 2022.

Rottige Meente					Brandemeer				
Bezoek	**Datum**	**Start**	**Einde**	**Totaal (min)**	**Bezoek**	**Datum**	**Start**	**Einde**	**Totaal (min)**
1	28-mrt	06:30	14:15	465	1	28-mrt	06:59	15:31	512
	29-mrt	06:45	13:55	430					
	30-mrt	06:40	15:00	500					
2	19-apr	05:35	13:15	460	2	26-apr	06:01	14:29	508
	20-apr	05:40	12:10	390		27-apr	06:16	10:10	236
	21-apr	05:30	14:00	510					
	22-apr	05:35	10:20	285					
3	9-mei	04:50	13:10	500	3	13-mei	05:05	14:18	553
	10-mei	04:50	11:20	390		15-mei	04:48	10:35	347
	11-mei	04:45	11:45	420					
	12-mei	04:55	11:05	370					
4	25-mei	04:25	13:40	555	4	2-jun	04:36	14:08	572
	26-mei	04:40	12:30	350		3-jun	04:53	12:33	330
	27-mei	04:25	11:25	420					
	28-mei	04:30	14:45	615					
5	21-jun	04:15	11:15	420	5	22-jun	06:47	14:13	446
	22-jun	04:15	09:45	330					
	24-jun	06:20	09:40	200					
	25-jun	04:30	10:25	355					
	27-jun	04:35	11:00	395					

3.2. Interpretatie en verwerking van de gegevens

In het veld zijn de waarnemingen ingevoerd op een tablet in de app 'Avimap', waarbij voor iedere waarneming soort, locatie, tijdstip en broedcode zijn vastgelegd, inclusief de door de waarnemer afgelegde route. Na afloop zijn de data doorgestuurd naar de server van Sovon. De waarnemingen zijn automatisch geclusterd, waarbij gebruik is gemaakt van criteria die licht afwijken van de standaard BMP-criteria, vanwege het kleinere aantal bezoeken. Automatisch clusteren gaat in veel gevallen goed, maar resultaten moeten altijd worden gecontroleerd. De clustercriteria zijn bijgesloten als metadata in de database en zijn weergegeven op de verspreidingskaarten.

3.3. Weers- en andere omstandigheden

Het weer is van invloed op de vogelactiviteit en daardoor mede bepalend voor de effectiviteit van het inventariseren. Slechte weersomstandigheden (regen, windkracht >4 Bft) kunnen leiden tot een lagere trefkans en op deze dagen is niet gekarteerd. In figuur 2 staan de weersvariabelen van het voorjaar van 2022 samengevat.

Na een zeer zachte, natte winter volgde een zacht, zonnig en droog voorjaar. Beide onderzoeksgebieden waren op de relatief droge zetwallen prima te doorkruisen. Halverwege mei werd het nog wel even nat, met veel buiigheid in het noorden van het land. Ook juni kende natte momenten, maar die gingen grotendeels aan het noorden voorbij. Tijdens alle inventarisatieronden waren weersomstandigheden gunstig, met weinig wind en droog. Alleen de inventarisatieronde in de Rottige Meente op 24 juni (tabel 1) begon later en eindigde eerder door regenachtige omstandigheden.

3.4. Afwijkingen/foutendiscussie

Door het fragmentarische karakter van de kartering en de veelal beperkte oppervlakte van te karteren gebiedsdelen kunnen territoria van vogels eenvoudig buiten de boot vallen. Veel vogelsoorten kunnen nu eenmaal een groot oppervlak bestrijken en zijn niet per se heel honkvast in hun zangposten. Bovendien gebruiken ze verschillende terreindelen/beheertypen, die tezamen hun habitat vormen. Dat maakt de verzamelde data ook lastig te vergelijken met eerdere jaren, toen robuustere eenheden werden gekarteerd (Rottige Meente: 637 ha in 1999, 869 ha in 2006, 930 ha in

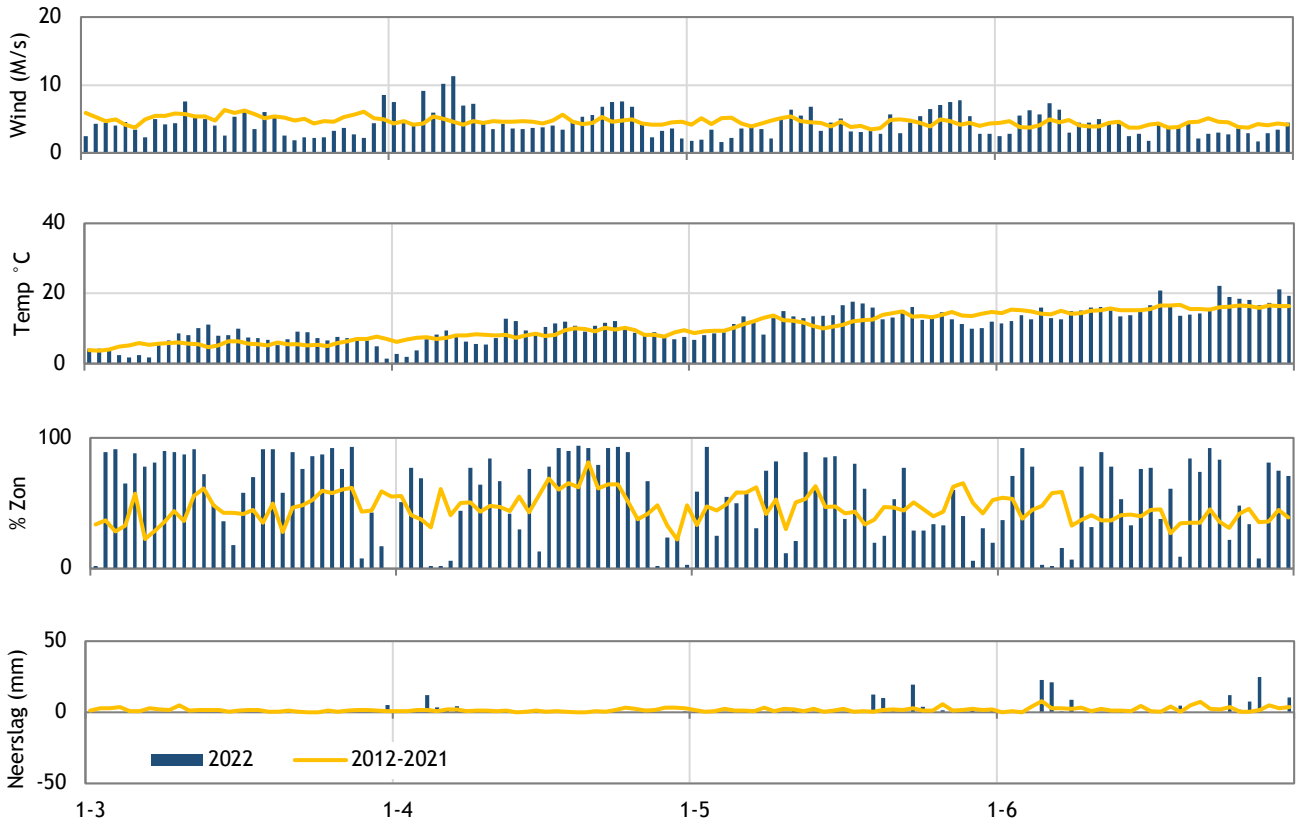

Figuur 2. Gemiddelde windsnelheid, temperatuur, percentage zonneschijn en hoeveelheid neerslag per dag in 2022 en in de periode 2012-2021 in Leeuwarden (Bron: KNMI).

2013; Kleefstra 1999, Kleefstra & Jager 2006, Kleefstra 2013 / Brandemeer: 338 ha in 2016; van der Heide & Jager 2017). Bij vergelijking tussen jaren moet daarom een flinke slag om de arm worden gehouden.

In sommige delen van de Rottige Meente werd gebruik gemaakt van een kano, zoals hier in het noordwestelijke deel van het gebied, waar de Scheene de uitvalsbasis vormde, 22 april 2022 (Romke Kleefstra)

4. Resultaten

In de Rottige Meente werden in de geïnventariseerde gebiedsdelen 73 soorten broedvogels vastgesteld, waarvan er 64 integraal zijn gekarteerd (tabel 2). De zeer algemene soorten Winterkoning, Roodborst, Merel, Tjiftjaf, Fitis, Koolmees, Pimpelmees, Gaai en Vink waren aanwezig als broedvogel maar zijn niet geteld. Van de 64 gekarteerde soorten staan er 15 op de Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare soorten. De top vijf van talrijkste soorten bestaat uit Rietzanger, Aalscholver, Kleine Karekiet, Grauwe Gans en Rietgors. Direct buiten de geïnventariseerde delen werden nog eens 11 soorten vastgesteld, te weten Soepgans, Mandarijneend, Scholekster, Holenduif, Turkse Tortel, Kauw, Bonte Vliegenvanger, Gele Kwikstaart, Witte Kwikstaart, Graspieper en Groenling. Daarmee komt het totale aantal broedvogels voor de hele Rottige Meente (ca. 1165 ha) op 84 verschillende soorten. Dat is dan nog weer exclusief Indische Gans, Kolgans, Zomertaling, Smient, Purperreiger, Kokmeeuw, Zwarte Stern en Cetti's Zanger, die gedurende het voorjaar van 2022 wel in het gebied werden waargenomen, maar waarvan waarnemingen volgens BMP-normen ontoereikend waren voor het opvoeren van territoria. Voor de Cetti's Zanger is dat discutabel, omdat de trefkans in pas bezette gebieden gering is.

Tabel 2. Broedvogels in het gekarteerde gebied van de Rottige Meente in 2022. De Rode lijststatus (Van Kleunen et al. 2017 is opgenomen in de kolom RL. (EB = Ernstig bedreigd, BE = Bedreigd, KW=Kwetsbaar, GE=Gevoelig).

soort	N	N/100 ha	RL	soort	N	N/100 ha	RL
Grote Canadese Gans	9	3,3		Grote Bonte Specht	18	6,6	
Brandgans	12	4,4		Groene Specht	1	0,4	
Grauwe Gans	129	47,1		Wielewaal	3	1,1	KW
Knobbelzwaan	6	2,2		Zwarte Kraai	6	2,2	
Nijlgans	7	2,6		Matkop	5	1,8	GE
Bergeend	1	0,4		Baardman	9	3,3	
Slobeend	4	1,5	KW	Staartmees	4	1,5	
Krakeend	12	4,4		Grote Karekiet	1	0,4	BE
Wilde Eend	49	17,9		Rietzanger	235	85,8	
Soepeend	3	1,1		Kleine Karekiet	134	48,9	
Wintertaling	1	0,4	KW	Bosrietzanger	12	4,4	
Kuifeend	2	0,7		Spotvogel	4	1,5	GE
Fazant	2	0,7		Sprinkhaanzanger	15	5,5	
Ooievaar	6	2,2		Snor	36	13,1	KW
Roerdomp	3	1,1	KW	Zwartkop	97	35,4	
Blauwe Reiger	20	7,3		Tuinfluiter	47	17,2	
Grote Zilverreiger	13	4,7		Braamsluiper	3	1,1	
Aalscholver	189	69,0		Grasmus	31	11,3	
Sperwer	1	0,4		Boomkruiper	3	1,1	
Havik	2	0,7		Spreeuw	3	1,1	
Bruine Kiekendief	1	0,4		Zanglijster	19	6,9	
Buizerd	5	1,8		Grauwe Vliegenvanger	9	3,3	GE
Waterral	6	2,2		Blauwborst	33	12,0	
Waterhoen	2	0,7		Nachtegaal	1	0,4	KW
Meerkoet	3	1,1		Gekraagde Roodstaart	8	2,9	
Kievit	1	0,4		Roodborsttapuit	4	1,5	
Wulp	1	0,4	KW	Heggenmus	4	1,5	
Watersnip	1	0,4	BE	Boompieper	22	8,0	
Tureluur	1	0,4	GE	Goudvink	3	1,1	
Houtduif	15	5,5		Kneu	1	0,4	GE
Koekoek	4	1,5	KW	Putter	2	0,7	
Kleine Bonte Specht	8	2,9		Rietgors	108	39,4	

In de Brandemeer werden in de geïnventariseerde gebiedsdelen 60 soorten broedvogels vastgesteld, waarvan er 51 integraal zijn gekarteerd (tabel 3). Ook hier waren algemene soorten als Winterkoning, Roodborst, Merel, Tjiftjaf, Fitis, Koolmees, Pimpelmees, Gaai en Vink aanwezig als broedvogel, maar ze zijn niet geteld. Van de 51 gekarteerde soorten staan er 8 op de Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare soorten. De top vijf van talrijkste soorten bestaat uit Rietzanger, Kleine Karekiet, Rietgors, Tuinfluiter en Grauwe Gans.

Tabel 3. Broedvogels in het gekarteerde gebied van de Brandemeer in 2022. De Rode lijststatus (Van Kleunen et al. 2017 is opgenomen in de kolom RL. (EB = Ernstig bedreigd, BE = Bedreigd, KW=Kwetsbaar, GE=Gevoelig).

soort	N	N/100 ha	RL	soort	N	N/100 ha	RL
Grote Canadese Gans	1	0,7		Staartmees	1	0,7	
Brandgans	1	0,7		Rietzanger	164	108,4	
Grauwe Gans	48	31,7		Kleine Karekiet	133	88,0	
Knobbelzwaan	4	2,6		Bosrietzanger	19	12,6	
Bergeend	1	0,7		Sprinkhaanzanger	25	16,5	
Krakeend	10	6,6		Snor	41	27,1	KW
Wilde Eend	16	10,6		Zwartkop	47	31,1	
Kuifeend	1	0,7		Tuinfluiter	48	31,7	
Fazant	6	4,0		Braamsluiper	8	5,3	
Fuut	1	0,7		Grasmus	45	29,8	
Roerdomp	1	0,7	KW	Boomkruiper	1	0,7	
Purperreiger	3	2,0		Zanglijster	7	4,6	
Havik	1	0,7		Grauwe Vliegenvanger	1	0,7	GE
Bruine Kiekendief	1	0,7		Blauwborst	24	15,9	
Buizerd	4	2,6		Gekraagde Roodstaart	3	2,0	
Waterral	21	13,9		Roodborsttapuit	8	5,3	
Meerkoet	24	15,9		Heggenmus	5	3,3	
Zwarte Stern	22	14,5	BE	Witte Kwikstaart	1	0,7	
Houtduif	5	3,3		Boompieper	8	5,3	
Koekoek	6	4,0	KW	Appelvink	1	0,7	
Grote Bonte Specht	8	5,3		Goudvink	4	2,6	
Wielewaal	3	2,0	KW	Groenling	5	3,3	
Zwarte Kraai	1	0,7		Kneu	18	11,9	GE
Matkop	4	2,6	GE	Putter	3	2,0	
Baardman	18	11,9		Rietgors	89	58,9	
Cetti's Zanger	10	6,6					

4.1. SNL-beheertypen

In de figuren 2 en 3 is de verspreiding van SNL-beheertypen weergegeven en in tabel 4 staan de beheertypen met de kwalificerende vogelsoorten.

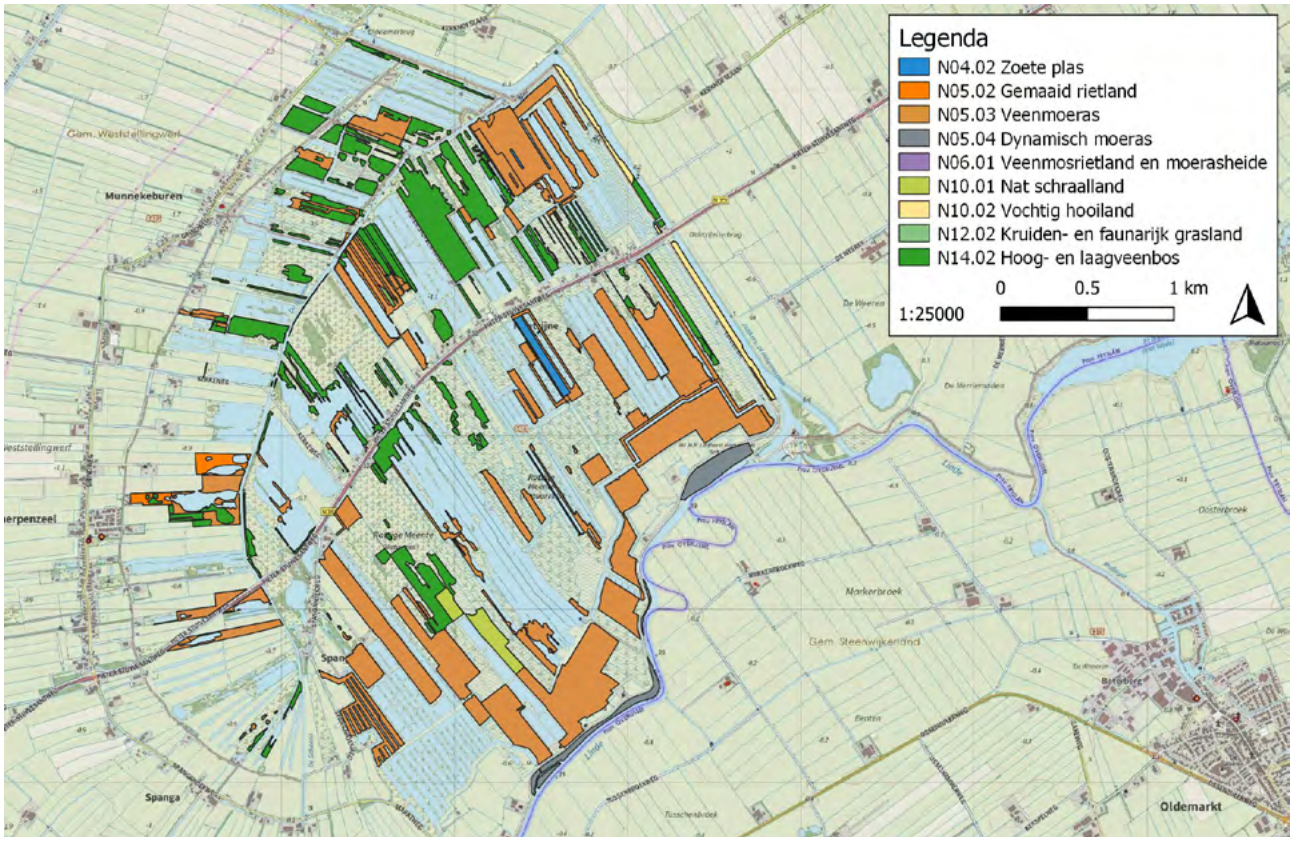

Figuur 2. SNL-beheertypen in de onderzochte terreindelen van de Rottige Meente in 2022.

Tabel 4. SNL-typen met kwalificerende vogelsoorten in de Rottige Meente. Alleen die types staan vermeld waarin kwalificerende soorten zijn aangetroffen.

Type	Naam	Opp (ha)	Soort	N
N05.02	gemaaid rietland	3,52	Rietzanger	6
			Snor	1
			Blauwborst	1
N05.03	veenmoeras	169,03	Roerdomp	3
			Grote Zilverreiger	13
			Bruine Kiekendief	1
			Waterral	6
			Baardman	9
			Grote Karekiet	1
			Rietzanger	184
			Sprinkhaanzanger	12
			Snor	32
			Blauwborst	29
N10.01	nat schraalland	5,07	Watersnip	1
N10.02	vochtig hooiland	5,28	geen soorten vastgesteld	
N14.02	hoog- en laagveenbos	79,19	Kleine Bonte Specht	7
			Grote Bonte Specht	16
			Wielewaal	3
			Matkop	5
			Boomkruiper	3
			Grauwe Vliegenvanger	9
			Gekraagde Roodstaart	8

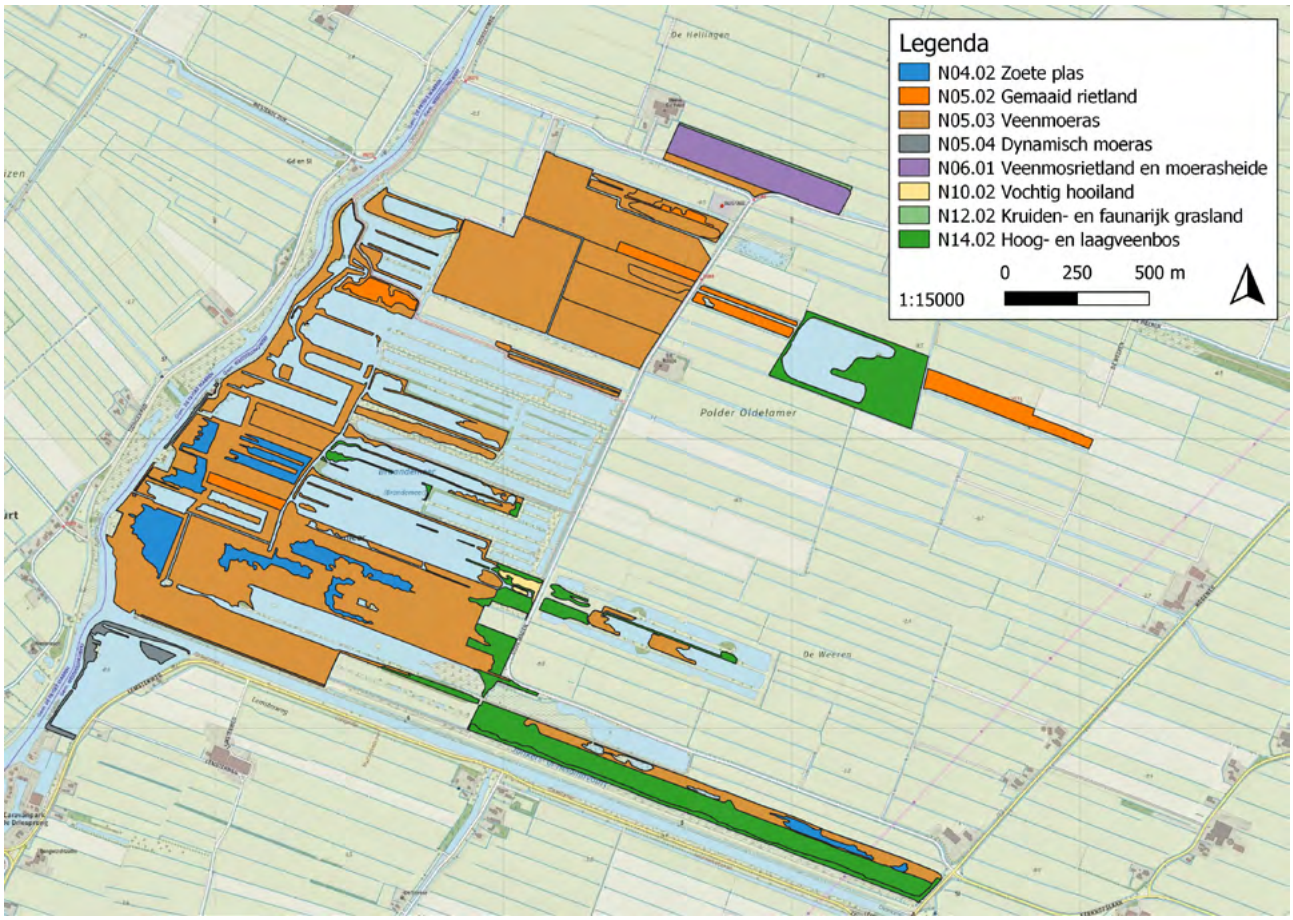

Figuur 3. SNL-beheertypen in de onderzochte terreindelen van de Brandemeer in 2022.

Tabel 5. SNL-typen met kwalificerende vogelsoorten in de Brandemeer. Alleen die types staan vermeld waarin kwalificerende soorten zijn aangetroffen.

Type	Naam	Opp (ha)	Soort	N
N05.02	gemaaid rietland	8,84	Waterral	2
			Rietzanger	7
			Sprinkhaanzanger	2
			Blauwborst	1
N05.03	veenmoeras	111,6	Roerdomp	1
			Purperreiger	3
			Bruine Kiekendief	1
			Waterral	17
			Baardman	15
			Rietzanger	149
			Sprinkhaanzanger	22
			Snor	39
			Blauwborst	20
N10.02	vochtig hooiland	0,54	geen soorten vastgesteld	1
N14.02	hoog- en laagveenbos	25,62	Grote Bonte Specht	6
			Wielewaal	3
			Matkop	4
			Boomkruiper	1
			Grauwe Vliegenvanger	1
			Blauwborst	2
			Gekraagde Roodstaart	3

4.2. Vergelijking met eerdere karteringen

De Rottige Meente werd eerder op broedvogels gekarteerd in 1999 (Kleefstra 1999), 2006 (Kleefstra & Jager 2006) en 2013 (Kleefstra 2013). Zoals in § 3.4 al is besproken, moet bij de vergelijking een flinke slag om de arm worden gehouden. Bij de eerdere karteringen weken te inventariseren oppervlakten iedere keer al wat van elkaar af, maar ging het wel om robuustere, aaneengesloten terreindelen dan in 2022 het geval was. Het fragmentarische karakter van de kartering in 2022, met versnipperde, kleine oppervlakten, zorgt voor veel randeffecten waarvan in de eerdere jaren minder sprake. Figuur 4 geeft weer over welke hectares de vergelijking tussen 1999, 2006, 2013 en 2022 is gemaakt. Dat betreft 150,9 hectare. Het resultaat van die vergelijking staat weergegeven in tabel 6.

Op basis van de vergelijking in tabel 6 laten tenminste 20 soorten een afname zien, nemen 15 soorten toe en is van 13 soorten de stand nagenoeg stabiel. Bij de overige 24 soorten is geen duidelijke trend zichtbaar, of gaat het om soorten die in de betreffende gebiedsdelen zijn verdwenen (b.v. Slobeend, Meerkoet, Goudvink, alle soorten die wel in de Rottige Meente tot broeden komen) of juist nieuw zijn (Grote Zilverreiger, Groene Specht, Grote Karekiet, die alle drie bij de eerdere karteringen ontbraken). Bij tenminste 29 van de 72 weergegeven soorten gaat de vergelijking tussen aantallen mank door het beperkte en gefragmenteerde gebied waarover de aantallen berekend zijn. Bij de Brandgans laat tabel 6 een overeenkomstig aantal met 2013 zien, terwijl de soort na 2013 in de hele Rottige Meente beduidend schaarser is geworden. De aantallen Snorren zijn in tabel 6 over de laatste drie karteringen bekeken

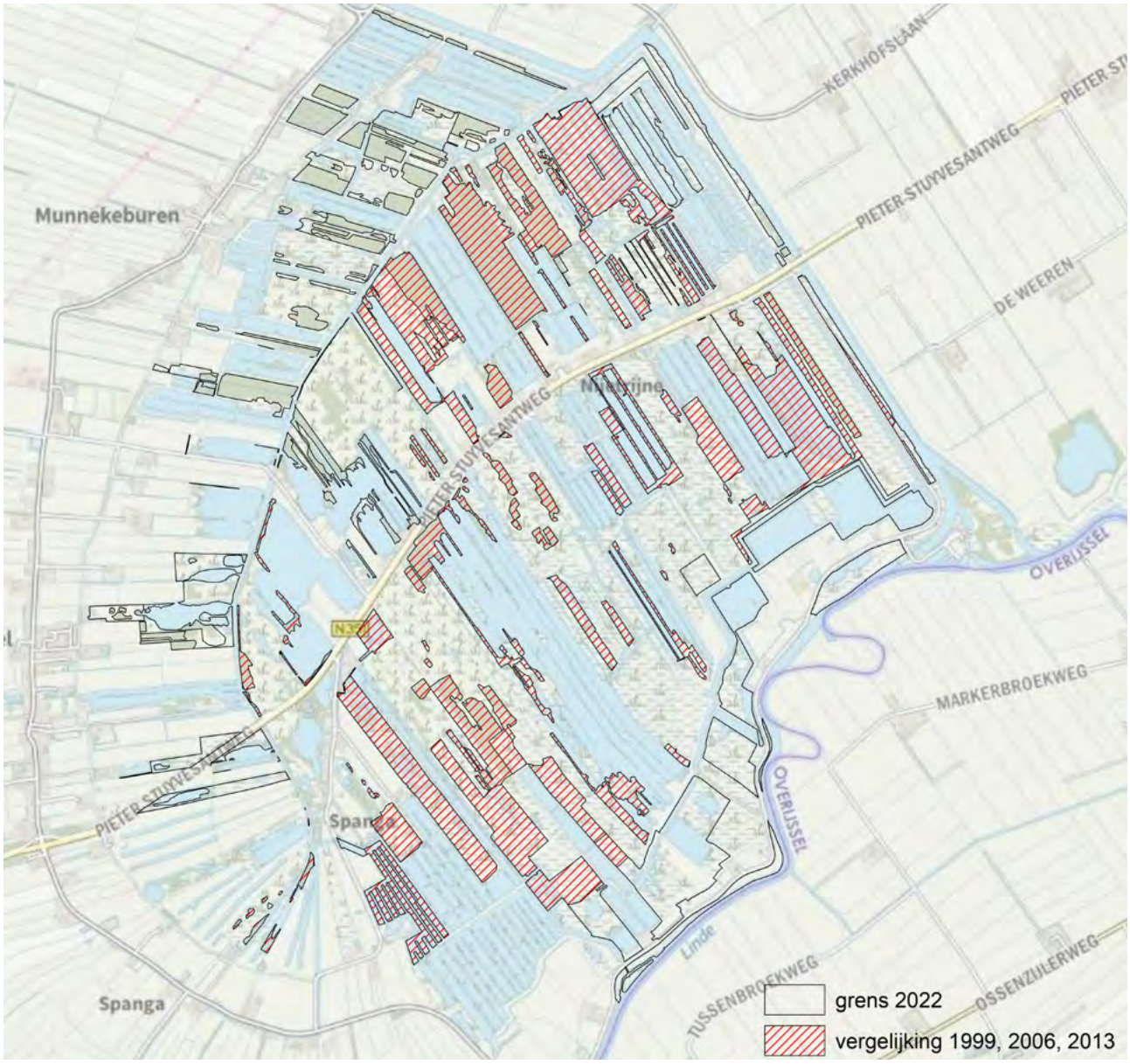

Figuur 4. Weergave van de gebiedsdelen in de Rottige Meente waarover een vergelijking is gemaakt tussen de vastgestelde broedvogels in 1999, 2006, 2013 en 2022 (150,9 ha).

relatief stabiel, terwijl ze in de hele Rottige Meente (en ook in andere moerasgebieden) de laatste jaren veel talrijker zijn geworden. De aantallen van de Grasmus in tabel 6 suggereren een afname, terwijl de Grasmus een van de struweelvogels is die juist terrein wint in de Rottige Meente sinds 2013. Bij andere soorten geeft de beperkte vergelijking wel een redelijke indruk van de ontwikkeling in het gebied, zoals bij de spechten, rietzangvogels als Blauwborst, Sprinkhaanzanger, Rietzanger, Kleine Karekiet en Rietgors, en soorten van jong bos als Boompieper, Tuinfluiter en Zwartkop.

Tabel 6. Veranderingen van de broedvogelbevolking van delen van de Rottige Meente die zowel in 1999, 2006, 2013 als 2022 gekarteerd zijn (150,9 ha, weergegeven in figuur 4).

soort	1999	2006	2013	2022	soort	1999	2006	2013	2022
Grote Canadese Gans	0	2	4	7	Grote Bonte Specht	3	3	9	10
Brandgans	0	0	6	6	Groene Specht	0	0	0	1
Grauwe Gans	9	59	119	71	Wielewaal	2	3	2	1
Knobbelzwaan	1	3	2	3	Zwarte Kraai	0	5	2	2
Nijlgans	2	5	9	6	Matkop	6	4	5	3
Zomertaling	1	1	1	0	Baardman	1	0	1	2
Slobeend	2	0	2	0	Staartmees	1	1	1	3
Krakeend	8	21	12	5	Grote Karekiet	0	0	0	1
Wilde Eend	-	-	32	20	Rietzanger	85	130	109	121
Soepeend	-	-	2	2	Kleine Karekiet	82	109	80	45
Wintertaling	1	0	0	0	Bosrietzanger	4	7	4	1
Kuifeend	3	7	1	1	Spotvogel	4	1	2	1
Fazant	5	0	6	0	Sprinkhaanzanger	19	17	14	5
Fuut	0	3	0	0	Snor	3	25	17	20
Ooievaar	0	1	1	5	Zwartkop	12	22	40	59
Roerdomp	1	3	2	0	Tuinfluiter	-	-	18	33
Blauwe Reiger	19	24	41	20	Braamsluiper	0	0	0	3
Purperreiger	1	0	0	0	Grasmus	17	13	13	10
Grote Zilverreiger	0	0	0	13	Boomkruiper	2	6	2	3
Aalscholver	401	622	386	189	Spreeuw	0	1	0	2
Havik	1	1	3	2	Zanglijster	-	-	8	11
Bruine Kiekendief	2	2	7	1	Grauwe Vliegenvanger	1	2	4	5
Buizerd	7	5	3	2	Blauwborst	15	34	19	14
Waterral	9	14	6	5	Nachtegaal	1	3	1	1
Porseleinhoen	1	1	0	0	Bonte Vliegenvanger	0	0	1	0
Waterhoen	1	3	1	0	Gekraagde Roodstaart		3	7	5
Meerkoet	0	0	3	0	Heggenmus	4	0	5	2
Scholekster	1	0	0	0	Gele Kwikstaart	0	1	0	0
Kievit	1	5	2	1	Witte Kwikstaart	1	0	0	0
Wulp	2	1	1	1	Graspieper	0	6	2	0
Watersnip	0	5	0	1	Boompieper	10	18	14	10
Holenduif	2	2	2	0	Goudvink	1	6	5	0
Houtduif	-	-	18	10	Groenling	0	1	0	0
Koekoek	8	4	7	2	Kneu	5	1	0	0
IJsvogel	0	0	1	0	Putter	0	3	0	1
Kleine Bonte Specht	1	2	2	5	Rietgors	60	84	63	58

Hoezeer discrepanties tussen de vergelijking op basis van een beperkt aantal hectares en de werkelijke ontwikkelingen in de Rottige Meente ook spelen in de Brandemeer is niet goed duidelijk. In figuur 5 staan de gebiedsdelen (149,2 ha) weergegeven waarover de aantallen in 2022 vergeleken zijn met die van een kartering uit 2016 (van der Heide & Jager 2017). In tabel 7 staat het resultaat van die vergelijking. Daarbij valt o.a. de terugval in aantallen bij Zomertaling, Krakeend, Slobeend, Wilde Eend, Wintertaling, Waterral, Matkop, Blauwborst, Sprinkhaanzanger, Bosrietzanger en Rietgors op. Afgezien van Bosrietzanger en Rietgors komt dit overeen met de Rottige Meente. Bij soorten die toenemen gaat het o.a. om Fazant, Grote Bonte Specht, Boompieper, Snor, Rietzanger, Braamsluiper, Tuinfluiter, Baardman en Groenling. Voor Grote Bonte Specht, Snor, Rietzanger, Braamsluiper en Tuinfluiter komt dat overeen met de Rottige Meente. Opvallend is de opkomst van de Cetti's Zanger (sinds 2020) en Wielewaal.

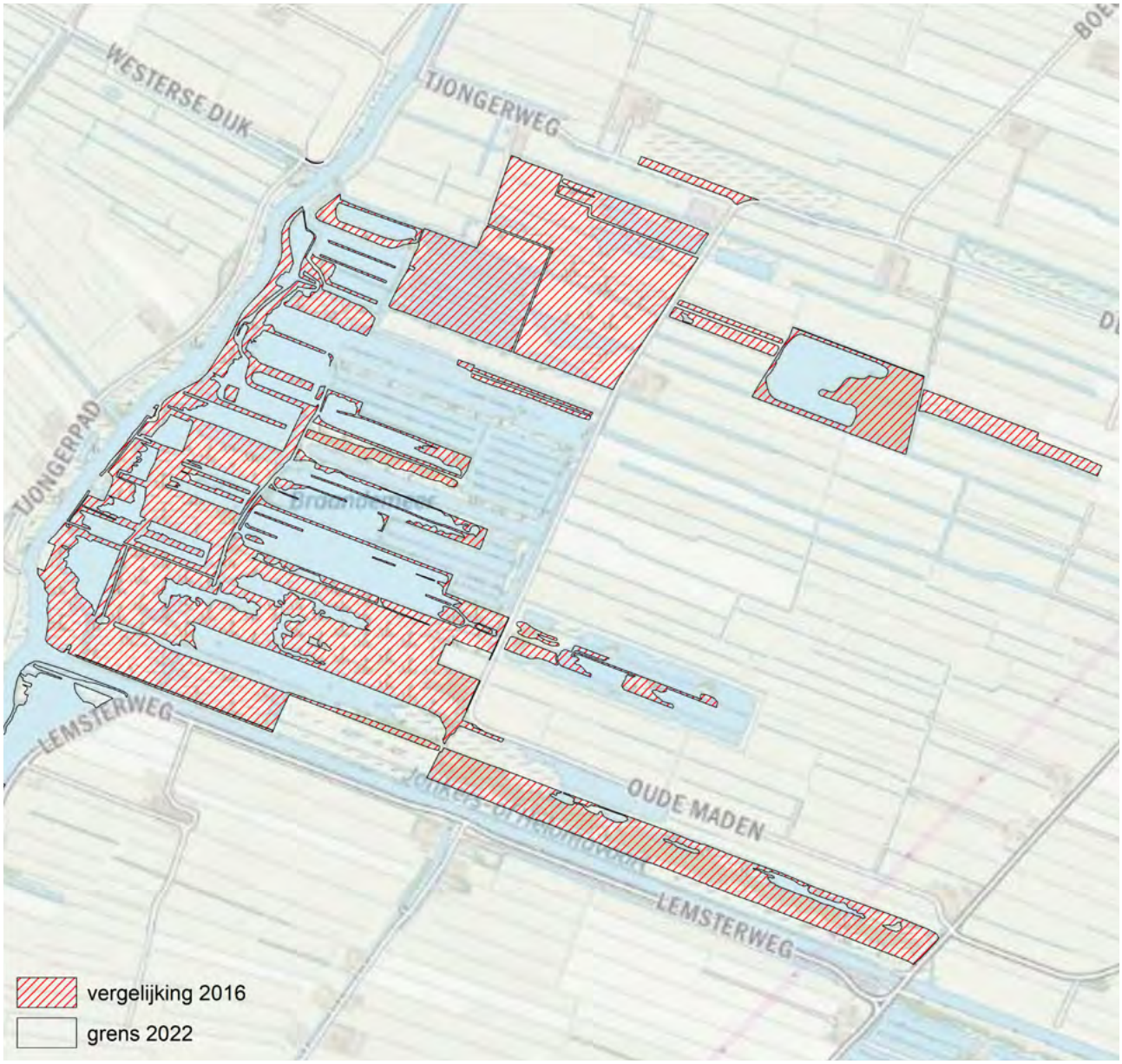

Figuur 5. Weergave van de gebiedsdelen in de Brandemeer waarover een vergelijking is gemaakt tussen de vastgestelde broedvogels in 2016 en 2022 (gezamenlijk 149,2 ha).

Tabel 7. Veranderingen van de broedvogelbevolking van delen van de Brandemeer die zowel in 2016 als 2022 gekarteerd zijn (149,2 ha, weergegeven in figuur 5).

soort	2016	2022	soort	2016	2022	soort	2016	2022
Grote Canadese Gans	0	1	Waterhoen	1	0	Zwartkop	41	47
Brandgans	0	1	Meerkoet	20	24	Tuinfluiter	38	48
Grauwe Gans	36	48	Kievit	1	0	Braamsluiper	0	8
Knobbelzwaan	6	4	Houtsnip	1	0	Grasmus	74	44
Nijlgans	2	0	Zwarte Stern	20	22	Boomkruiper	2	1
Bergeend	1	1	Houtduif	-	5	Zanglijster	9	7
Zomertaling	2	0	Koekoek	4	6	Grote Lijster	1	0
Slobeend	6	0	IJsvogel	1	0	Grauwe Vliegenvanger	4	1
Krakeend	24	10	Grote Bonte Specht	5	8	Blauwborst	35	24
Wilde Eend	26	16	Wielewaal	0	3	Gekraagde Roodstaart	2	3
Wintertaling	3	0	Zwarte Kraai	1	1	Roodborsttapuit	9	8
Kuifeend	7	1	Matkop	7	4	Heggenmus	2	5
Kwartel	1	0	Baardman	9	18	Witte Kwikstaart	2	1
Fazant	1	6	Cetti's Zanger	0	10	Boompieper	5	8
Fuut	1	1	Staartmees	1	1	Appelvink	1	1
Roerdomp	2	1	Rietzanger	144	163	Goudvink	9	4
Purperreiger	2	3	Kleine Karekiet	161	132	Groenling	1	5
Havik	1	1	Bosrietzanger	35	19	Kneu	20	18
Bruine Kiekendief	2	1	Spotvogel	1	0	Putter	9	3
Buizerd	3	4	Sprinkhaanzanger	36	25	Rietgors	129	89
Waterral	40	21	Snor	23	41			

Snorren waren veel talrijker vertegenwoordigd in de Rottige Meente in 2022 dan in 2013 (zie ook soortbespreking). Deels bezetten ze volop nieuw aangelegd, nat moeras langs de zuidzijde van het gebied, maar ook stukken nat, overjarig riet in oudere terreindelen, zoals hier in het noordelijke deel van het gebied, 22 april 2022 (Romke Kleefstra)

4.3. Soortbesprekingen

Grote Canadese Gans

(Rottige Meente: 9 | Brandemeer: 1)

De vastgestelde aantallen Grote Canadese Ganzen zijn maar een deel van de lokale populaties. In de Rottige Meente ligt het totale aantal met ongeveer een factor vijf hoger. Tijdens de inventarisatieronden van eind mei waren in de Rottige Meente vijf paar met in totaal tien jongen aanwezig. Eind juni waren dat tien paren met in totaal 21 jongen. Op een populatie van ca. 45 paren gaat het dan om 0,4-0,5 jong per paar.

Brandgans

(Rottige Meente: 12 | Brandemeer: 1)

In zowel Brandemeer als Rottige Meente zijn de lokale broedpopulaties van Brandganzen wel eens groter geweest dan zij in 2022 waren. In de Rottige Meente werden in 2013 tenminste 127 paren vastgesteld (Kleefstra 2013). Op de te karteren delen ging het in 2022 om 12 paren, daarbuiten zaten nog eens 32 paren. Het totaal van 44 paren is opmerkelijk lager dan in 2013. Het broedsucces liet te wensen over. Eind juni werden slechts drie paar met in totaal acht jongen vastgesteld (krap 0,2 jong per paar op een populatie van 44 paren).

Grauwe Gans

(Rottige Meente: 129 | Brandemeer: 48)

Op basis van de vergelijkingen tussen jaren neemt het aantal paren van Grauwe Ganzen af in de Rottige Meente (tabel 6) en toe in de Brandemeer (tabel 7). Voor de Brandemeer is die (lichte) toename tussen 2016 en 2022 reëel, voor de Rottige Meente niet. In 2013 omvatte de lokale populatie 681 paren, in 2022 waren dat zo'n 715 paren voor het hele gebied. Eind mei hielden zich in en direct rond het gebied 165 gezinnen op (23,1%) met in totaal 520 jongen (0,7 jong per paar).

Roerdomp

(Rottige Meente: 3 | Brandemeer: 1)

Hoewel op de te karteren delen van de Rottige Meente drie territoria van Roerdompen werden vastgesteld, bedroeg het totaal voor het laagveenmoeras zes. Vijf daarvan zaten aan de zuidzijde van het gebied, waar de tot helophytenmoeras omgevormde stukken land langs de Lindedijk de soort broedgebied bieden.

Purperreiger

(Brandemeer: 3)

Op basis van zichtwaarnemingen is moeilijk te bepalen hoeveel Purperreigers in een gebied broeden. In de Rottige Meente waren iedere ronde wel Purperreigers aanwezig, maar nimmer broedverdacht. Wanneer de vluchten van de Purperreigers werden gevolgd, bleken de meeste richting Brandemeer te vliegen, sommige richting Weerribben. In de Brandemeer zit al sinds jaar en dag een kolonie in de Brandemeer-Noord. Die kolonie groeide de afgelopen jaren van 10-15 paar in de periode 2012-2019 naar 25 in 2021. In 2022 is het broedeilandje met behulp van een drone bekeken en toen bleek het om 42 nesten te gaan. In de Brandemeer-Zuid werd het aantal tijdens de kartering op basis van zichwaarnemingen geschat op drie broedparen, maar de tellingen door de Vogelwerkgroep Brandemeer leverde er vier paren op (Theo Meijer).

Grote Zilverreiger

(Rottige Meente: 13)

In 2009 stelde voormalig Staatsbosbeheer-opzichter Henk Ruiter voor het eerst een broedpaar van de Grote Zilverreiger in de gemengde kolonie van Aalscholvers en Blauwe Reigers in de Rottige Meente vast. Daarna was de soort enkele jaren afwezig, om zich in 2015 definitief te vestigen met drie broedparen. In 2016 en 2017 ging het om respectievelijk 7 en 16 paren. In 2018 werd vanaf de randen van de petgaten het aantal broedparen op 20 geschat, maar bestudering van Google Earth-beelden leidde tot een totaal van 40 broedparen. In de drie jaren erna ging het om 5, 5 en 18 paren. In 2022 werd het aantal met de kartering op 13 geschat. Vanaf de rand van de petgaten blijft dat lastig, net als de resultaten van 2018 aantonen, omdat de Grote Zilverreigers laag in wilgenstuwelen nestelen. Het beste zou zijn de nesten vanaf het water te tellen, maar zodra de Grote Zilverreigers nesten hebben, hebben de Aalscholvers al grote jongen en zou tellen per bootje/kano te veel verstoring opleveren (jonge Aalscholvers kunnen dan van het nest duiken). Een goed alternatief zou tellen met een drone zijn, net zoals men heeft gedaan met de Purperreigers in de Brandemeer.

Wulp

(Rottige Meente: 1)

Terwijl de laagveenmoerassen van Noordwest-Overijssel en Friesland van oudsher tot de belangrijkste broedgebieden van Wulpen in Nederland behoren, is de stand in al die laagveenmoerassen ernstig gekelderd. Zo ook in de Rottige Meente. In 1999 leverde de kartering voor Staatsbosbeheer nog 19 territoria op, vrijwel alle aan de zuidzijde van het gebied (gekarteerde gebied betrof toen 637 ha). In 2006 ging het nog maar om zeven paar (869 ha geïnventariseerd), in 2013 nog zes paar (930 ha geïnventariseerd). Op de voor Staatsbosbeheer te karteren hectares werd in 2022 maar één paar vastgesteld, daarbuiten in de rest van de Rottige Meente met pijn en moeite nog twee. Met slechts drie paren in het hele gebied is de Wulp als broedvogel van de Rottige Meente bijna geschiedenis.

Kleine Bonte Specht

(Rottige Meente: 8)

In 2022 werden acht territoria van de Kleine Bonte Specht vastgesteld, wat zeer waarschijnlijk ook het totaal voor het hele gebied is. Vijf van de acht paren zaten aan de noordkant van het gebied, alle in oude stukken moerasbos met forse elzen en berken. Ook in het zuidelijke deel werden enkele verspreid gelegen stukjes broekbos bezet. Ten opzichte van de eerdere karteringen is de soort verviervoudigd.

Groene Specht

(Rottige Meente: 1)

Op 9 mei liet een Groene Slecht zich luid en langdurig horen bij het beheergebouw van Staatsbosbeheer in de Rottige Meente. Het bleef bij deze ene waarneming die voldoende is voor het opvoeren van een territorium. Tijdens eerdere karteringen ontbrak de soort. Vestiging in de Rottige Meente zou passen in het beeld van de uitbreiding van de soort in Friesland.

Cetti's Zanger

(Brandemeer: 10)

In het voorjaar 2020 liet de Cetti's Zanger zich voor het eerst horen in de Brandemeer. Het ging toen om twee roepende vogels (T. Jager). Op de te inventariseren stukken van Staatsbosbeheer werden tien territoria vastgesteld. Daarbuiten zou het om nog eens elf gaan, wat veel zijn, zeker gezien de recente vestiging van de soort in het gebied. Hoezeer er sprake is van eventuele dubbeltellingen is onduidelijk. Cetti's Zangers kunnen zich snel verplaatsen, waardoor lang niet altijd duidelijk is of het één of meerdere vogels betreft, en daarbij kunnen ze ook een redelijk oppervlak bestrijken, zeker in nieuw bezette broedgebieden.

In de Rottige Meente werden twee roepende vogels vastgesteld. Eén liet zich op 10 mei horen in ongemaaid rietland aan de oostkant van de lange petgaten achter het oude bedrijfsgebouw van Staatsbosbeheer. De andere Cetti's Zanger zong op 25 juni in één van de meest westelijke petgaten bij Scherpenzeel. Eenmalige waarneming zijn echter onvoldoende voor het opvoeren van territoria, volgens BMP-normen.

Grote Karekiet

(Rottige Meente: 1)

Op 25 mei liet een Grote Karekiet zich kortstondig horen in ongemaaid rietland, even ten zuiden van de Scheenesluis. Het bleef bij deze ene waarneming. In Friesland lieten meer Grote Karekieten zich in het voorjaar horen, o.a. Tjeukemeer, Sneekermeer, Oude Venen en Brgumermeer.

Snor

(Rottige Meente: 36 | Brandemeer: 41)

In zowel Rottige Meente als Brandemeer nam het aantal Snorren in vergelijking met eerdere karteringen sterk toe, wat past in de toename die de soort landelijk laat zien. In de Rottige Meente is dat uit de vergelijking niet af te lezen (tabel 6), maar over het hele gebied bekeken verdubbelde het aantal van ruim 30 in 2013 naar een kleine 70 in 2022. Op basis van tabel 7 lijkt dat voor de Brandemeer ook het geval te zijn. In beide gebieden speelt ontwikkeling van riet in nieuw gegraven moeras de soort ook zeker in de kaart.

5. Evaluatie

Met de kartering in 2022 werd ongeveer een kwart van de Rottige Meente en een derde deel van de Brandemeer op broedvogels in kaart gebracht. Door het fragmentarische karakter van de kartering is het lastig de resultaten met eerdere jaren te vergelijken. Toch zijn er op hoofdlijnen wel ontwikkelingen zichtbaar. Met enerzijds het ouder worden van met name de broekbossen van de Rottige Meente en de ontwikkeling van nieuwe petgaten en ondiepe moerassen neemt de variatie aan soorten toe. Algemene soorten inbegrepen, gaat het voor de Rottige Meente sinds de kartering van 1999 om zeker 100 verschillende soorten broedvogels. Er zijn voormalige broedvogels die al jaren niet meer aanwezig zijn, zoals Tafeleend, Porseleinhoen, Grutto, Kokmeeuw en Ringmus, alle soorten die het ook op landelijk niveau moeilijk hebben. Nieuwe broedvogels vestigen zich ook, zoals Grote Zilverreiger, Groene Specht, Cetti's Zanger en Roodborsttapuit. Weidevogels hebben met de moerasontwikkeling grotendeels plaats moeten maken; Wulp, Watersnip en Kievit benutten in beperkte mate de gemaaide veenmosrietlanden nog. Soorten van natte rietlanden lijken gebaat bij die moerasontwikkeling, zoals Roerdomp, Rietzanger, Kleine Karekiet, Snor en Rietgors, ook buiten de te inventariseren gebiedsdelen. Daar komt bij dat zeldzame moerasbewoners als Purperreiger en Zwarte Stern floreren in de Brandemeer. Voor de Zwarte Stern liggen er kansen in de Rottige Meente, mits ze daarbij geholpen worden met het uitleggen van vlotten. De toename van struwelen en jong bos uit zich in een forse toename van o.a. Tuinfluiter en Zwartkop, maar ook algemene soorten als Tjiftjaf en Fitis nemen toe (in de Rottige Meente). Tot slot speelt het ouder worden van de moerasbossen veel soorten in de kaart. Grote Bonte Specht, Kleine Bonte Specht, Wielewaal en Gekraagde Roodstaart werden alle talrijker.

In de petgaten in het zuidoostelijke deel van de Rottige Meente zit een prachtige gemengde kolonie van Aalscholvers, Ooievaars, Blauwe Reigers en Grote Zilverreigers. De laatste twee soorten zijn op de foto niet te zien, 20 april 2022 (Romke Kleefstra)

6. Literatuur

van der Heide IJ. & Jager K. 2017. Broedvogels Brandemeer-west in 2016. A&W-rapport 2281. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.

Kleefstra R. 1999. Broedvogels van de Rottige Meente in 1999. Sovon-inventarisatierapport 99/19. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Kleefstra R. 2013. Broedvogels van Rottige Meente in 2013. Sovon-rapport 2013/51. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Kleefstra R. & Jager K. 2006. Broedvogels van de Rottige Meente in 2006. Sovon-inventarisatierapport 2006/36. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

van Kleunen A., Foppen R. & van Turnhout C. 2017. Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels 2016 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Sovon-rapport 2017/34. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Vergeer J.W., van Dijk A.J., Boele A., van Bruggen J. & Hustings F. 2016. Handleiding Sovon broedvogelonderzoek: Broedvogel Monitoring Project en Kolonievogels. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Bijlage 1. Soortkaarten inventarisatie 2022

In bijgaande PDF treft u geen stippenkaarten aan.
Voor nadere informatie kunt u contact opnemen met info@sovon.nl.

In opdracht van:

staatsbosbeheer

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Postbus 6521
6503 GA Nijmegen
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 7 410 410

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

Sovon